

Hilmo Neimarlija

MUHAMED HADŽIJAHIĆ (1918. – 1986.)

Za Muhameda Hadžijahića se kaže da je bio historičar, bibliograf, hroničar. I ne griješi se kada se tako kaže. Bio je sve to, na rijetko kompetentan i uvjerljiv način. Ali, pomisao na koju navode ove karakterizacije njegove ličnosti i njegova djela ne odgovora stvarnoj veličini njegove pojave. Da bi se pojava Muhameda Hadžijahića vidjela u razmjerima koji joj realno pripadaju u svakoj od tih karakterizacija ona traži jasno osvjetljenje na pozadini društvenih, političkih i kulturnih prilika u kojima je Hadžijahić djelovao i bliže određenje u stilu i rezultatima njegovih naučnih zanimanja, intelektualnog angažmana, autorskih iskazivanja. U Hadžijahićevom naučnom radu i intelektualnom angažmanu našli su svoj reprezentativni izraz historijski problemi prošlosti i sadašnjosti Bosne i Bošnjaka, problemi epohe i problemi koje epoha još ne osjeća, ne razumije ili odbija da razumije.

Rođen je 1918. u Sarajevu, u poznatoj ulemanskog porodici. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju pohađao je u Sarajevu. Studij prava završio je na Zagrebačkom sveučilištu, gdje je i doktorirao. Pretežan dio radnog vijeka proveo je u obavljanju poslova pravničke struke u Sarajevu, Zagrebu, Raši, Mostaru, Gradačcu i Sarajevu. Tek u posljednjem desetljeću radnog angažmana bio je u prilici da kao naučni savjetnik u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine neposredno poveže profesionalni rad i svoje intelektualne, istraživačke i autorske preokupacije. Stoga njegova biografija impresionira u mjeri u kojoj njegova bibliografija zbunjuje i fascinira. Umro je u šezdeset devetoj godini, a iza sebe je ostavio oko pet stotina pisanih radova različitog karaktera i raznovrsnog tematskog određenja u širokim područjima kuturno-historijskih studija.

Autorski počeci Muhameda Hadžijahić podsjećaju na početke iskazivanja mladih njemačkih genija u devetnaestom stoljeću; kao petnaestogodišnjak objavio je u *Novom beharu* tri teksta o junacima bošnjačkog usmenog predanja, a prije navršenih dvadeset godina imao je već više desetina objavljenih radova vezanih za različite teme kulturne historije Bosne i Bošnjaka. Značajnim društvenim inicijativama i hrabrim angažmanima već u vrijeme studija obilježio je poziciju intelektualca koji reagira na aktualna dešavanja. Tako je pokrenuo inicijativu za osnivanje Sociološke sekcije pri kulturnom društvu Narodna uzdanica; po Njemačkoj okupaciji, koja je onemogućila njegovu zamisao o institucionalizaciji naučnog obrađivanja društvenih problema

Bošnjaka, uključio se u ilegalnu borbu protiv fašizma; kao hroničar u listu *El-Hidaje* i sa tekstovima u drugim časopisima pratio je aktualne pojave i događaje. Kao mladi pravnik učestvovao je, u svojstvu voditelja zapisnika, u radu komisije koja je početkom rata formirana u Sarajevu sa zadatkom da prouči pitanje takozvanih Bijelih Cigana (Arlija) i koja je svojim izvještajem o asimilaciji Bijelih Cigana pružila važni doprinos obustavljanju njihovih progona u Bosni u vremenu njemačke okupacije; u komisiji su bili ugledni bošnjački naučnici: dr. Šakir Sikirić, akademik Hamdija Kreševljaković, Derviš M. Korkut i Mehmed Handžić. O ustaškoj politici prema Bošnjacima 1944. je sačinio memorandum *Posebnost Bosne i Hercegovine i stradanje Muslimana*“ i uputio ga „savezničkim snagama“.

U svojim ranim dvadesetim godinama Muhamed Hadžijahić je takoreći programski odredio svoj životni put naučnika i angažiranog intelektualca. Učinio je to na način organskog spajanja vlastitog zanimanja za pitanja prošlosti i za pitanja sadašnjosti i budućnosti Bošnjaka i Bosne i Hercegovine. U spoju strastvenog zanimanja za ono što je iza njega i za ono što je ispred njega, u jedinstvu kulturno-historijske vizije i integriranju događaja, objekata i vrijednosti u povezanostima u kojima nijedan dio nije nevažan, izvoriste je jedinstvene sposobnosti Muhameda Hadžijahića u istraživačkom stjecanju i razvijanju historijskih uvida, u građenju i komuniciranju ideja. Njegova djela, čudesno mnoštvo raznovrsnih tekstova i tekstualnog činjenja, osigurala su dublju povijesnu razvidnost kulturnoj panorami Bosne i Hercegovine i historijskoj samointerpretaciji Bošnjaka.

Muhamed Hadžijahić je imao odnos prema historiji kako se pojavljuje u izvorima, u izvještajima i opisima historičara, ali i kako se susreće u životu, u zbivanjima koja se ne mogu izbjeći. Kao historičar Bosne i Bošnjaka povijest je mislio kao povijest oslobođanja, kao uzdizanje kolektivnog samosaznanja, kao razvitak svijesti ljudi o odgovornosti za zbivanja u kojima se učestvuje i na koja se može utjecati. Mislio je to i javno zastupao u vremenima jednopartijske vlasti, partijskog i državnog planiranja i kontroliranja naučnog rada, i sistemskog ograničavanja i relativiziranja povijesnih prava Bošnjaka u odnosu na druge narode i Bosne i Hercegovine u odnosu na druge republike. Kao naučnik je pridavao prvorazredni značaj historiografskim izvorima i istinitost historiografskih izvještaja bila mu je pretpostavka, uvjet, bitna odrednica historijske istine; stoga su mu bibliografije bile toliko važne i stoga je sam priredio više značajnih bibliografija. Nažalost, dvije koje imaju najviši značaj još su dostupne samo u prvim šapirografiranim izdanjima: *Građa za bibliografiju o nacionalnoj problematici bosanskih Muslimana. Prilog studijskom projektu Međunacionalni odnosi u Jugoslaviji i problem federalizma i Bibliografska građa za proučavanje historije naroda BiH srednjovjekovnog i turskog perioda.*

U historijskim studijama i raspravama, člancima i osvrtima Muhameda Hadžijahića prošlost Bosne i Bošnjaka, počev od srednjovjekovnih vremena, nije bila skladište prošlih stvari, svijet polutame i mrtvih junaka kojima historičar čini čast time što ih kao mrtve hvali ili osuđuje. U njegovim radovima kulturno nasljeđe Bosne i bošnjačkog naroda nije bilo u stanju nežive opcije, nije bilo nešto što se proučava kao što se proučava latinski jezik ili historija drevnog Egipta. Ono je bilo u stanju životvornog pokreta i stoga su u njemu svi sastojci značajni; bogumili, stećci i Crkva bosanska, islam i bosanski sinkretistički elementi, običaji i pravne norme, nastajanje gradova i alhamijado pjesništvo, naučnici i državnici. U otkrivanju i predstavljanju tog svijeta Muhamed Hadžijahić je takoreći od mladih dana prihvatio i podnosio sudbinu intelektualca koji je između samoće i svrstavanja, ali koji odbija i jedno i drugo i ustrajava u vlastitom intelektualnom angažmanu i najzahtjevnijem naučnom radu.

Istina, plaćao je cijenu za to. Upečatljiv vanjski pokazatelj je u činjenici da je izrazito visok procenat radova objavio pod raznim pseudonimima i vjerovatno u bosanskohercegovačkoj publicistici nema autora koji je koristio više pseudonima od njega. Ali je, treba naglasiti, i stekao priznanje kao intelektualac i naučnik slično priznanju koje stječu umjetnici za koje se kaže da izražavaju svoj narod u djelima koja im niko nije propisao, naredio, i upravo zato što im se to nije ni moglo propisati, narediti. Njegova djela utkana su u procese društvene, ekonomske, političke, kulturne emancipacije Bosne i Hercegovine i Bošnjaka u drugoj polovici šezdesetih i tokom sedamdesetih godina. Bilo je to vrijeme političkog priznanja nacionalnog individualiteta i identiteta Bošnjaka, vrijeme preporoda u političkom i kulturnom životu Bosne i Hercegovine, i također, vrijeme preporoda u vjerskom životu bosanskih muslimana. I bilo bi teško zamisliti tokove i jednog i drugog preporoda bez radova Muhameda Hadžijahića, a posebno bi bilo teško historijski zanemariti dotjecanje i pretjecanje tih tokova vremena u njegovim djelima *Od tradicije do identiteta* i *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini*. Anahron i historijski obesmišljen pokušaj umanjivanja važnosti djela *Od tradicije do identiteta* je pamflet *Parergon* Derviša Sušića kao sramotan primjer što se dogodi kada se darovit i zaslužan prozni pisac upusti u pisanje djela po partijskoj narudžbi. A na svakom primjerku prvog izdanja djela *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini* stoji opećaceno upozorenje: „Ova knjiga nije oslobođena od plaćanja poreza na promet, kojeg će platiti izdavač“.

Muhamed Hadžijahić je bio historičar Bosne i Bošnjaka koji je demantirao glasovitu riječ Friedricha Schlegela o historičaru kao „proroku unazad“. On je bio i „prorok unaprijed“.

